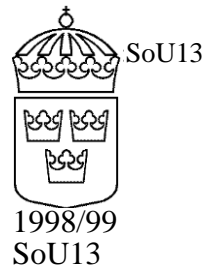

Socialutskottets betänkande

1998/99:SoU13

Ersättning av staten till steriliserade i vissa fall

Sammanfattning

I betänkandet behandlas regeringens proposition 1998/99:71 Ersättning av staten till steriliserade i vissa fall. Utskottet tillstyrker regeringens förslag till lag om ersättning till steriliserade i vissa fall. Förslaget ger vissa personer som steriliserats mot sin vilja eller på någon annans initiativ rätt att begära och erhålla ekonomisk ersättning av staten.

Även i övrigt tillstyrker utskottet propositionens lagförslag. Lagarna föreslås träda i kraft den 1 juli 1999.

Inga motioner har väckts med anledning av propositionen.

Propositionen

I proposition 1998/99:71 föreslår regeringen (Socialdepartementet) – efter hörande av Lagrådet – att riksdagen antar förslagen till

1. lag om ersättning till steriliserade i vissa fall,
2. lag om ändring i sekretesslagen (1980:100).

Lagförslagen fogas till betänkandet som *bilaga 1*.

Utskottet

Propositionen i huvuddrag

Propositionen innehåller förslag till lag som ger rätt för vissa personer som steriliserats mot sin vilja eller på någon annans initiativ att begära och erhålla ekonomisk ersättning av staten.

För att vara ersättningsgrundande skall steriliseringen ha skett innan den nu gällande steriliseringslagen (1975:580) trädde i kraft den 1 januari 1976. I lagen uppställs därutöver vissa villkor för att ersättning skall beviljas. Dessa villkor är utformade så att ersättning skall utgå om vissa yttre omständigheter eller kriterier är uppfyllda.

Ersättningen är ett schablonbelopp om 175 000 kr.

En särskild nämnd skall handlägga och besluta i ersättningsfrågorna efter det att ansökan lämnats till nämnden. Nämndens beslut skall inte gå att överklaga.

Den nya lagen föreslås träda i kraft den 1 juli 1999.

Förslag till lag om ersättning till steriliserade i vissa fall

Bakgrund

Den 4 september 1997 gav dåvarande chefen för Socialdepartementet efter regeringens bemyndigande en särskild utredare i uppdrag att allsidigt belysa de politiska beslutsfattarnas, myndigheternas, forskarsamhällets och den medicinska professionens ställningstaganden och ansvar vad gäller tillkomsten och tillämpningen av den steriliseringslagstiftning som var i kraft i Sverige under 1930-, 1940-, 1950-, 1960- och 1970-talen, fram till dess att den nuvarande steriliseringslagen trädde i kraft år 1976. Utredningen lade den 26 januari 1999 fram delbetänkandet Steriliseringsfrågan i Sverige 1935–1975, Ekonomisk ersättning (SOU 1999:2). Utredaren har i delbetänkandet övervägt principerna för en gottgörelse av samhället till dem som steriliserades mot sin vilja eller på någon annans initiativ och lämnat förslag till lagstiftning. Utredningen skall ha slutfört sitt arbete senast den 30 september 1999.

Lagens omfattning

Enligt propositionen skall lagen reglera rätten till ersättning för vissa personer som steriliserats med tillämpning av 1934 och 1941 års steriliseringslagar. Utöver dem som steriliserats enligt dessa lagar skall vissa andra personer som steriliserats ha rätt till ersättning under de förutsättningar som lagen i övrigt ställer upp. Det gäller personer som steriliserades före 1935, dvs. innan 1934 års steriliseringslag trädde i kraft samt personer som steriliserades under åren 1935–1941 utanför tillämpningen av 1934 års lag. Såväl före år 1935 som under åren 1935 till 1941 förekom steriliseringar utan lagstöd. Dessa ingrepps laglighet diskuterades under 1920- och 1930-talen. Det förekom också före år 1935 steriliseringar av psykiskt sjuka som var intagna på anstalt, dokumenterade såväl i utredningar och forskarrapporter som i artiklar i Läkartidningen. Det är enligt regeringens uppfattning rimligt att de som steriliserades mot sin vilja eller på annans initiativ före år 1935 eller utanför tillämpningsområdet för 1934 års lag också skall omfattas av lagstiftningen. Redan det förhållandet att man vid den tiden ansåg sådana steriliseringar otillåtna eller tveksamma samt att lagreglering diskuterades och genomfördes talar enligt regeringen för att ersättning bör beviljas även i de fallen. Vidare anför regeringen att det av utredningens kartläggning har framkommit att det inte kan uteslutas att steriliseringar med myndighets medverkan utan tillämpning av lag förekommit under åren 1941 till 1975.

Regeringen anser således att ersättningsförslaget även skall gälla personer som steriliserats före år 1976 med myndighets medverkan utan tillämpning av vare sig 1934 eller 1941 års lag.

Regeringen erinrar om att ersättningsförslaget inte fråntar den enskilde rätten att väcka talan vid domstol och kräva ersättning på allmän skadeståndsrättslig grund.

Villkor för att ersättning skall beviljas

Enligt propositionen skall den som tillhör den personkrets för vilken ersättning kan komma ifråga vara berättigad till ersättning om han eller hon

- varken undertecknat ansökan om sterilisering eller skriftligen samtyckt till steriliseringsåtgärden,
- vid tidpunkten för ansökan om sterilisering eller då sterilisering genomfördes var omyndig eller underårig,
- vid tidpunkten för ansökan om sterilisering eller då sterilisering genomfördes var intagen på anstalt, vårdhem eller liknande institution,
- steriliserats på grund av att han eller hon var diagnostiserad som sinnessjuk, sinnesslö eller epileptiker,
- enligt uttryckligt myndighetskrav steriliserats för att få dispens att ingå äktenskap, för att få genomgå abort eller för att få mödrahjälp eller annat statligt eller kommunalt bidrag, eller
- får antas ha samtyckt till steriliseringen på grund av att en myndighet har utövat otillbörlig påverkan eller varit försumlig.

Ersättningens storlek

I propositionen anförs att staten skall betala ett belopp om 175 000 kr till den som är berättigad till ersättning. Från detta belopp avräknas ersättning som staten tidigare kan ha lämnat på grund av steriliseringen. Rätten till ersättning är personlig och kan inte överlåtas. Ersättningen är till sin art skattefri.

Beslut om ersättning m.m.

Regeringen föreslår att en av regeringen utsedd nämnd skall pröva ansökan om ersättning. Ordföranden i nämnden skall vara eller ha varit ordinarie domare. Vidare föreslås att nämnden skall hålla muntlig förhandling, om sökanden begär det och det inte är uppenbart obehövligt att en sådan förhandling hålls. Sekretess skall gälla i ersättningsärendena. Nämndens beslut skall enligt propositionen inte gå att överklaga. Vidare skall initiativet till en begäran komma från den enskilde själv. Regeringen föreslår att lagen skall tillämpas på ansökningar om ersättning som kommit nämnden till del inom två år från det att lagstiftningen träder i kraft. I propositionen anförs vidare att lagen bör upphävas när nämnden avslutat sitt arbete.

I propositionen anförs att handläggningen i den nämnd som skall pröva ersättningsärendena bör göras av personal som hämtats från Personskaderegleringen AB (PSR) och som särskilt förordnats i nämnden. Vidare anförs att ansvaret för information om den nya lagen bör åvila staten och att ett särskilt ansökningsformulär bör utformas. I propositionen betonas att nämnden bör ha en långtgående service- och undersökningskyldighet.

Kostnadseffekter

I propositionen anförs att kostnaderna för den ersättning som skall betalas till följd av förslaget utgörs av dels det totala belopp som kan komma att betalas ut till de steriliserade inberäknat det belopp som kan komma att utbetalas för att komplettera tidigare utgivna ersättningar, dels vissa övriga kostnader av administrativ karaktär. Ersättningen till dem som steriliserats mot sin vilja eller på någon annans initiativ beräknas komma att omfatta 500–1 000 personer. Regeringens bedömning överensstämmer här med utredningens. Detta skulle innebära att kostnaderna för utbetalda ersättningar totalt kan beräknas uppgå till 100–175 miljoner kronor. Regeringen framhåller att dessa uppskattningar är behäftade med stor osäkerhet.

Utöver ersättningen till steriliserade tillkommer vissa administrativa kostnader. Här ingår bl.a. kostnader för den särskilda nämnd som skall besluta i ersättningsärendena och för den handläggande personalen. De administrativa kostnaderna omfattar även ersättning för inställelse vid muntlig förhandling samt kostnader för vissa informationsinsatser i samband med riksdagsbeslutet om den nya lagen om ersättning till steriliserade i vissa fall. Totalt kan de administrativa kostnaderna beräknas uppgå till ca 7,5 miljoner kronor. Med hänsyn till att många av dem som kan vara berättigade till ersättning har hög ålder är det enligt regeringen särskilt angeläget att hanteringen av ersättningsfrågan sker snabbt.

Av *vårpropositionen 1998/99:100* framgår att ett nytt ramanslag, A13 *Ersättning till vissa steriliserade*, uppgående till 75 miljoner kronor, anvisas för år 1999. De sammanlagda utgifterna för den ersättning som skall betalas till följd av förslaget bedöms uppgå till ca 180 miljoner kronor under åren 1999–2001, vilket har beaktats i förslaget till utgiftsområdesram.

Utskottets bedömning

Fram till år 1976 steriliserades ett stort antal människor i vårt land med stöd av då gällande steriliseringslagstiftning. Lagarnas utformning och hur de kom att tillämpas i praktiken präglades bl.a. av ett rashygieniskt synsätt och en tro på folkrening som var förhärskande bland många beslutsfattare, forskare och läkare under första hälften av 1900-talet i Sverige, liksom i andra länder. Många av dem som steriliserades blev offer för detta synsätt. Sedan länge är detta något som det svenska samhället starkt tar avstånd från.

Utskottet delar regeringens uppfattning att det är ytterst angeläget att de som mot sin vilja utsatts för dessa ingrepp snarast får upprättelse och gottgö-

relse från staten. Den föreslagna lagen om ersättning till steriliserade i vissa fall är enligt utskottets uppfattning väl avvägd. Utskottet tillstyrker lagförslaget.

1998/99:SoU13

Förslag till lag om ändring i sekretesslagen (1980:100)

Regeringen föreslår vissa ändringar i sekretesslagen (1980:100). *Utskottet* tillstyrker lagförslagen i sak. Propositionens lagförslag utgår från de förslag beträffande sekretesslagen som lämnats i proposition 1998/99:72 Rättspsykiatriskt forskningsregister. De aktuella lagförslagen i proposition 1998/99:72 föreslås emellertid träda i kraft först den 1 januari 2000. Utskottet har därför i sitt lagförslag (*bilaga 2*) utgått från den nu gällande lydelsen av sekretesslagen.

Hemställan

Utskottet hemställer

1. beträffande *förslaget till lag om ersättning till steriliserade i vissa fall*

att riksdagen med anledning av proposition 1998/99:71 antar förslaget till lag om ersättning till steriliserade i vissa fall, dock med den ändringen såvitt gäller 7 § att ”7 kap. 40 §” skall bytas ut mot ”7 kap. 39 §”,

2. beträffande *ändringar i sekretesslagen*

att riksdagen med anledning av proposition 1998/99:71 antar förslag till lag om ändring i sekretesslagen (1980:100) enligt utskottets bilaga 2.

Stockholm den 4 maj 1999

På socialutskottets vägnar

Ingrid Burman

I beslutet har deltagit: Ingrid Burman (v), Chris Heister (m), Susanne Eberstein (s), Margareta Israelsson (s), Rinaldo Karlsson (s), Chatrine Påls-son (kd), Leif Carlson (m), Hans Hjortzberg-Nordlund (m), Conny Öhman (s), Elisebeht Markström (s), Rolf Olsson (v), Lars Gustafsson (kd), Cristina Husmark Pehrsson (m), Thomas Julin (mp), Kenneth Johansson (c), Kerstin Heinemann (fp) och Catherine Persson (s).

1 Förslag till lag om ersättning till steriliserade i vissa fall

Härigenom föreskrivs i fråga om sekretesslagen (1980:100)¹

dels att 16 kap. 1 § skall ha följande lydelse,

dels att det i lagen skall införas en ny paragraf, 7 kap. 39 §, av följande lydelse.

Regeringens förslag

Utskottets förslag

7 kap.
40 §

7 kap.
39 §

Sekretess gäller i verksamhet enligt lagen (1999:000) om ersättning till steriliserade i vissa fall för uppgift om enskilds hälsotillstånd eller andra personliga förhållanden, om det inte står klart att uppgiften kan röjas utan att den enskilde eller någon honom närtstående lider men.

I fråga om uppgift i allmän handling gäller sekretessen i högst sjuttio år.

16 kap.
1 §²

Nuvarande lydelse

Att friheten enligt 1 kap. 1 § tryckfrihetsförordningen och 1 kap. 2 § yttrandefrihetsgrundlagen att meddela och offentliggöra uppgifter i vissa fall är begränsad framgår av 7 kap. 3 § första stycket 1 och 2, 4 § 1–8 samt 5 § 1 och 3 tryckfrihetsförordningen och av 5 kap. 1 § första stycket samt 3 § första stycket 1 och 2 yttrandefrihetsgrundlagen. De fall av uppsåtligt åsidosättande av tystnadsplikt, i vilka nämnda frihet enligt 7 kap. 3 § första stycket 3 och 5 § 2 tryckfrihetsförordningen samt 5 kap. 1 § första stycket och 3 § första stycket 3 yttrandefrihetsgrundlagen i övrigt är begränsad, är de där tystnadsplikten följer av

3. denna lag enligt

7 kap. 38 §

8 kap. 3 §, 5 § första stycket 2, 6 §
första stycket 2

¹ Lagen omtryckt 1992:1474.

² Senaste lydelse 1998:857.

Utskottets förslag

Att friheten enligt 1 kap. 1 § tryckfrihetsförordningen och 1 kap. 2 § yttrandefrihetsgrundlagen att meddela och offentliggöra uppgifter i vissa fall är begränsad framgår av 7 kap. 3 § första stycket 1 och 2, 4 § 1–8 samt 5 § 1 och 3 tryckfrihetsförordningen och av 5 kap. 1 § första stycket samt 3 § första stycket 1 och 2 yttrandefrihetsgrundlagen. De fall av uppsåtligt åsidosättande av tystnadsplikt, i vilka nämnda frihet enligt 7 kap. 3 § första stycket 3 och 5 § 2 tryckfrihetsförordningen samt 5 kap. 1 § första stycket och 3 § första stycket 3 yttrandefrihetsgrundlagen i övrigt är begränsad, är de där tystnadsplikten följer av

3. denna lag enligt

7 kap. 38 §

7 kap. 39 §

8 kap. 3 §, 5 § första stycket 2, 6 §
första stycket 2

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1999.

Sammanfattning.....	1
Propositionen.....	1
Utskottet	1
Propositionen i huvuddrag	1
Förslag till lag om ersättning till steriliserade i vissa fall.....	2
Bakgrund.....	2
Lagens omfattning.....	2
Villkor för att ersättning skall beviljas	3
Ersättningens storlek	3
Beslut om ersättning m.m.....	3
Handlägningsfrågor m.m.....	4
Kostnadseffekter	4
Utskottets bedömning.....	4
Förslag till lag om ändring i sekretesslagen (1980:100)	5
Hemställan	5
I propositionen framlagda lagförslag	6
Av utskottet framlagt lagförslag	10